

СОВРЕМЕННЫЙ УРОВЕНЬ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ

СУЧАСНИЙ РІВЕНЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

CURRENT LEVEL OF COMPETITIVENESS OF UKRAINE

У статті досліджено поняття «національна конкурентоспроможність», суть якої полягає в високому рівні добробуту громадян, високому рівні інноваційності країн та може спостерігатись лише у порівнянні. Оцінено місце України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності – країна займає відносно низькі позиції в даному рейтингу. Проаналізовано субіндекси індексу глобальної конкурентоспроможності, які охоплюють усі сфери економічного розвитку країн. З метою аналізу сучасної конкурентоспроможності України проаналізовано основні економічні показники країни, які впливають на рейтинг глобальної конкурентоспроможності, такі як рівень ВВП, рівні інфляції та безробіття та інші. Було зроблено висновок, що за основними економічними показниками Україна знаходиться на низькому рівні економічного розвитку, що супроводжується великою кількістю проблем в усіх сферах народного господарства України. Досліджено основні проблемні місця в економіці України та узагальнено висновки щодо необхідності кардинальних та глобальних змін в усіх сферах економіки задля покращення добробуту життя населення країни.

Ключові слова: національна конкурентоспроможність, конкурентоспроможність країни, конкурентоспроможність, світовий ринок, економічні показники, індекс глобальної конкурентоспроможності.

В статье исследовано понятие «национальная конкурентоспособность», суть которой заключается в высоком уровне благосостояния граждан, высоком уровне инновационности стран и может наблюдаться только в сравнении. Оценен место Украины в рейтинге глобальной конкурентоспособности - страна занимает относительно низкие позиции в данном рейтинге. Проанализированы субиндексы индекса глобальной конкурентоспособности, охватывающих все сферы экономического развития стран. С целью анализа современной конкурентоспособности Украины проанализированы основные экономические показатели страны, которые влияют на рейтинг глобальной конкурентоспособности, такие как уровень ВВП, уровне инфляции и безработицы и другие. Был сделан вывод, что по основным экономическим показателям Украина находится на низком уровне экономического развития, сопровождается большим количеством проблем во всех сферах народного хозяйства Украины. Исследованы основные проблемные места в экономике Украины и обобщены выводы о необходимости кардинальных и глобальных изменений во всех сферах экономики для улучшения благосостояния жизни населения страны.

Ключевые слова: национальная конкурентоспособность, конкурентоспособность страны, конкурентоспособность, мировой рынок, экономические показатели, индекс глобальной конкурентоспособности.

In the article the concept of "national competitiveness", the essence of which is the high level of welfare of citizens, high level of innovation and can be observed only in comparison. Reviewed Ukraine's place in the ranking of global competitiveness - the country has a relatively low

position in this ranking. Analysed a sub-index of global competitiveness, covering all areas of economic development. To analyse the current competitiveness of Ukraine analyses the main economic indicators of the country that affect the ranking of global competitiveness, such as GDP, inflation and unemployment and others. It was concluded that the main economic indicators Ukraine is low economic development, accompanied by a large number of problems in all sectors of the economy of Ukraine. The basic problem areas in the economy of Ukraine and generalized conclusions on the need for radical and global changes in all economic sectors to improve the welfare of the population of the country.

Keywords: national competitiveness, competitiveness of country, competitiveness, international market, global market, globalization, international economic ratings, economic performance.

Вступ. Важливим атрибутом ринкової економіки, а також сучасного глобального економічного середовища в цілому, є конкуренція. Механізм ринку без дії конкуренції не може нормально існувати та функціонувати. Узагальнюючи, конкуренція – це суперництво між декількома чи багатьма учасниками на деякому ринку за отримання більших прибутків. Тобто, конкурентоспроможність – це один із головних факторів успішної діяльності на ринку в сучасних умовах. В умовах глобалізації світового економічного середовища глобалізується і ринок конкуренції.

Серед праць, присвячених дослідженню поняття конкуренції та конкурентоспроможності, слід відмітити праці таких науковців М.Портер [1], який є основоположником теорії конкурентоспроможності, А.А.Мазаракі [5], С.О.Шевельова [6], Є.В.Мінько [7] та інші. Також, велика кількість українських науковців дослідили стан конкурентоспроможності України, серед них можна виділити: В.І.Охота [9], С.О.Радзівська [12], Т.В.Стройко, О.М.Мердич [13] та інші.

Постановка завдання. Визначити поняття «конкурентоспроможності країни» та проаналізувати індекс глобальної конкурентоспроможності. Проаналізувати місце України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності, значення складових індексу глобальної конкурентоспроможності та основні показники української економіки, які впливають на цей рейтинг.

Методологія. З метою вирішення основних завдань були застосовані наступні методи дослідження: логічний метод, метод аналогії, узагальнення, аналізу, синтезу, індукції, формалізації, економіко-математичні методи, методи економіко-статистичного збору, зокрема: табличний, графічний, групування та класифікації, метод порівняння. Теоретико-інформаційну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії, періодичні та монографічні видання, матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, статистичні видання міжнародних організацій.

Результати дослідження. На сучасній економічній арені конкуренція набуває ознак глобальності та міжнародності, що характеризує її як багатоаспектну категорію, яка відображає процес суперництва між усіма суб'єктами світового простору. Підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки є однією із основних умов інтеграції України у глобальний економічний простір на умовах рівноправного учасника міждержавних економічних відносин. Формування високого рівня

конкурентоспроможності можна сприймати як мету України, так і як основу сталого економічного розвитку країни.

Поняття «конкурентоспроможність» є вкрай важливим в оцінці позицій окремих країн у світовому господарстві. Один із найбільш вагомих внесків в вивчення та ґрунтовне дослідження проблематики конкурентоспроможності країн зробив М. Портер [1, с.76], автор теорії конкурентних переваг, згідно з якою конкурентоспроможність у національній економіці визначається здатністю підтримувати продуктивність праці на значно вищому рівні, ніж у конкурентів, шляхом безперервного впровадження інновацій. Автор акцентує увагу на тому, що будь-яка країна досягає високої конкурентоспроможності лише у тих галузях господарства, в яких вона має певні конкурентні переваги.

Серед інших інтерпретацій визначення поняття конкурентоспроможності країни можна виокремити наступні:

1) конкурентоспроможність – це сукупність інститутів, політик та різноманітних факторів, які визначають рівень продуктивності країни. Розглядаючи конкурентоспроможність більш широко за інтерпретацією світового економічного форуму, можна зазначити, що – це сукупність інституційного середовища, інфраструктури, макроекономічного середовища, сфери здоров'я та освіти, ефективності фінансового, трудового та інших ринків, інноваційності та інших факторів. Вважається, що більш конкурентоспроможною економікою буде та, яка протягом тривалого часу розвивається швидше та більшими темпами за інші економіки; [2]

2) конкурентоспроможність країни – це певна ступінь, в якій країна може відповідати економічним вимогам міжнародних ринків, а також при одночасному збільшенні обсягів реальних доходів громадян за умови вільної ринкової конкуренції; [3]

3) конкурентоспроможність країни залежить, в першу чергу, від темпів зростання виробництва, які мають бути більшими або рівнозначними за темпи зростання конкурентів. Темпи зростання виробництва, в свою чергу, напряму пов'язані із темпами інвестування інновацій, тобто із інноваційною складовою країни; [4]

4) конкурентоспроможності – це можливість виживання суб'єкта в умовах постійної конкурентної боротьби. Для виживання в умовах ринку суб'єкти господарювання повинні вміти перемагати конкурентів. Здатність досягати економічних, організаційних чи технічних переваг означає досягнення суб'єктами господарювання конкурентоспроможності на ринку. [5]

5) конкурентоспроможність – це здатність підтримувати стійкі позиції на міжнародному ринку, функціонувати прибутково для громадян, бути привабливою для іноземних інвесторів, заслужити позитивний імідж серед різноманітних суб'єктів господарювання [6]

6) конкурентоспроможність варто розглядати як економічну категорією із релятивістською природою, адже існує лише у порівнянні. Також, конкурентоспроможність країни є залежною від стадії загального економічного циклу. Не зважаючи на залежність від багатьох факторів, конкурентоспроможність набуває індивідуального характеру [7]

7) конкурентоспроможність – це стан, у якому країна в межах вільної торгівлі та відкритих ринкових відносин може виробляти товари і послуги, які проходять тест міжнародних ринків, зберігаючи і збільшуючи при цьому реальні доходи населення в довгостроковому періоді (OECD) [8]

8) міжнародну конкурентоспроможність країни слід розглядати як здатність держави активно брати участь у світових економічних відносинах, формуючи таке внутрішнє бізнес-середовище, яке б сприяло розвитку конкурентних переваг вітчизняних суб'єктів господарювання та стійкій позиції на світових ринках, тим самим забезпечуючи відкритість та прозорість економічних процесів та високий рівень життя громадян. [9]

Узагальнивши підходи різних авторів, поняття конкурентоспроможності країни повинно визначатися та характеризуватися:

- як сукупність багатьох макроекономічних факторів;
- високим рівнем добробуту громадян та ефективним веденням власної економіки в умовах глобалізаційного середовища;
- рівень інноваційності країни;
- лише у порівнянні.

Національна конкурентоспроможність тоді є високою, коли за наявних ресурсів та потенціалів економіка країни діє ефективніше ніж країни-конкуренти. Сучасні визначення національної конкурентоспроможності, визначенні різноманітними іноземними вченими, науковцями, міжнародними організаціями та іншими, відображають новий етап еволюції поняття конкурентоспроможності країн.

Для порівняння конкурентоспроможностей різних країн між собою Всесвітнім економічним форумом [10] щорічно проводиться глобальне дослідження, на основі якого створено індекс глобальної конкурентоспроможності та супроводжуючий його рейтинг країн світу поза показником економічної конкурентоспроможності. Дослідження направлене на експертно-аналітичний аналіз економічних процесів в країнах, регіонах та світі, а також на можливість порівняння країн між собою за показником конкурентоспроможності.

Всесвітній економічний форум визначає національну конкурентоспроможність як здатність кожної окремої країни та її інститутів забезпечувати стабільні позитивні темпи економічного розвитку в довгостроковій перспективі. Автори дослідження акцентують увагу на тому, що в тих країнах, в яких спостерігається високі показники національної конкурентоспроможності, добробут громадян значно вищий ніж в країн, де ці показники нижчого рівня. Метою створення даного індексу та відповідного рейтингу є стимулювання економік, що розвиваються, до національного розвитку використовуючи даний звіт як інструмент для аналізу власних сильних та слабких сторін, та в результаті покращення тих секторів економіки та господарства, які знаходяться на низькому рівні розвитку.

Індекс глобальної конкурентоспроможності сформовано за допомогою 113 різноманітних показників, які повним чином характеризують країну. Ці показники для більш зручного використання об'єднано у 12 таких «контрольних груп»: якість інститутів, інфраструктура, макроекономічна

стабільність, здоров'я та початкова освіта, вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринків товарів та послуг, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоспроможність компаній, інноваційний потенціал.

Таблиця 1

Місце України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності

Роки	Місце України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності	Кількісне вираження індексу для України (1-7)	Всього країн в рейтингу
2004-2005	86	3,27	104
2005-2006	84	3,30	117
2006-2007	78	3,89	125
2007-2008	73	3,98	131
2008-2009	72	4,09	134
2009-2010	82	3,95	133
2010-2011	89	3,90	139
2011-2012	82	4,00	142
2012-2013	73	4,14	144
2013-2014	84	4,05	148
2014-2015	76	4,14	144
2015-2016	79	4,03	140
2016-2017	85	4,00	138

Джерело: складено автором за даними [10]

Конкурентоспроможність України за 2004-2016 роки не потерпів значних коливань та змін. Протягом тринадцяти років даний індекс в Україні покращився на 0,73 пункти або на 22,32% щодо стартового року, що є позитивною тенденцією української економіки. Найкраще місце в рейтингу Україна посідала в 2010 році – 89 місце, цей факт може пояснюватися піднесенням економіки. Найбільш позитивний рік в кількісному плані були 2012 та 2014 роки, коли індекс був 4,14 із максимального значення 7. Найгірше місце в рейтингу Україна посідала в 2008 році – 72 місце, що пояснюється світовою економічною кризою, що внесла вагомий негативний внесок на економіку країни. Проте, протягом 2014-2016 років можна спостерігати позитивну тенденцію до покращення стану економіки – замість 76 Україна тепер посідає 85 місце (табл.1).

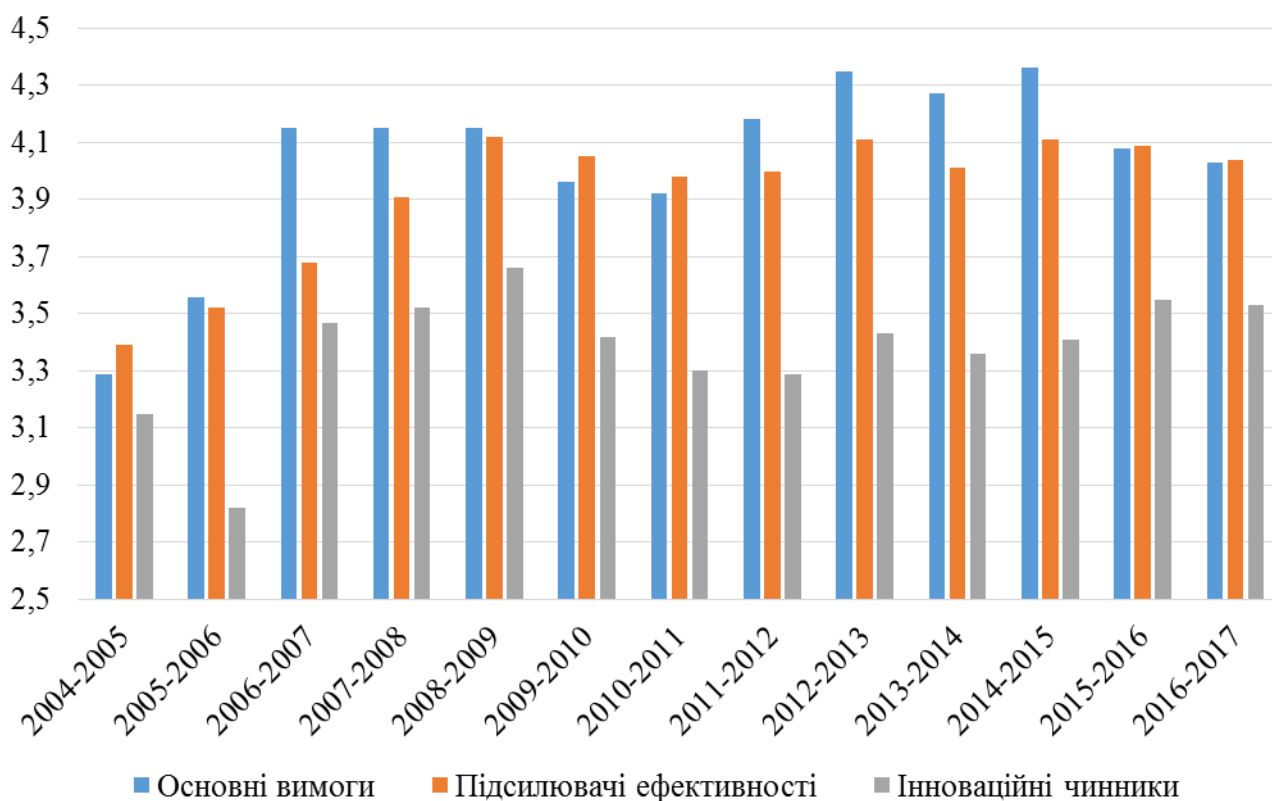

Рисунок. Структура індексу глобальної конкурентоспроможності по секторах в Україні за 13 років

Джерело: складено автором за даними [10]

За субіндексом в Україні найкращі результати має основні вимоги – в середньому на рік припадає 3,99 пунктів. До субіндексу базових вимог входять такі чотири сектори показників: інституції, інфраструктура, макроекономічна сфера, здоров'я та початкова освіта.

До субіндексу підсилювачів ефективності входять наступні шість категорій показників: вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку товарів та послуг, ефективність ринку праці, фінансовий ринок та його розвинутість, технологічність країни, об'єм ринку. В Україні сукупність даних показників на досить низькому рівні – в 2016 році це 4,04 із можливих семи пунктів та в середньому за тринадцять років це 3,89 пунктів.

Субіндекс інноваційних чинників складається із таких показників: власне, рівень та обсяг інновацій в країні та бізнес-досвідченість. В Україні даний субіндекс досягає найбільш негативного значення із даних трьох субіндексів.

Протягом 13 років дані субіндексу мають тенденцію до повільного збільшення із незначними коливаннями (рис.1).

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що конкурентоспроможність України наразі є на досить низькому рівні – за усі роки, що аналізувалися за рейтингом глобальної конкурентоспроможності, Україна посідає місця, які ближчі до кінця в другій половині рейтингу.

Показники економічного розвитку України за 2015 рік

Показники економічного розвитку	ВВП номінальний, млн.грн.	Номінальний ВВП на душу населення, грн.	Рівень безробіття, %	Середньомісячна заробітна плата, грн.	Індекс інфляції, %	Дефіцит державного бюджету, млн.грн.	Валовий зовнішній борг, у % співвідношенні до ВВП
2011	1316600,0	28813,9	8,6	2639,2	4,6	23557,6	77,4
2012	1408889,0	30912,5	8,1	3032,8	-0,2	53445,2	76,8
2013	1454931,0	31988,7	7,7	3270,3	0,5	64707,6	77,5
2014	1566728,0	35834,0	9,7	3148,0	24,9	78070,5	95,8
2015	1979458,0	46210,2	9,5	4207,3	43,3	45150,5	131,0

Джерело: складено автором за даними [11]

Аналіз обсягу номінального ВВП за п'ять років свідчить про його збільшення щорічно приблизно на 30,07%. У 2015 році в порівнянні з 2011 даний економічний показник збільшився на 50,34%, проте даний показник залишається набагато меншим за аналогічний показник у економічно розвинутих країнах. Показник номінального ВВП на душу населення в гривнях свідчить про його збільшення на 60,37% за п'ять років. Рівень безробіття має тенденцію до коливання – до 2013 року значення показнику зменшувалось, а в 2014 році збільшилось на 2%, проте вже в 2015 році спостерігається незначне зменшення на 0,2%. Показник середньомісячної заробітної плати збільшилось на 59,41% протягом п'яти років. Індекс інфляції має тенденцію до значного зростання. У дефіциту державного бюджету спостерігається негативна тенденція, адже значний обсяг даного показнику свідчить про економічну залежність країни. Показник валового зовнішнього боргу у відношенні до ВВП до 2014 року свідчив про менший обсяг боргу, проте вже у 2015 році борг більше за ВВП на 31%, що є негативною характеристикою економічного розвитку країни.

Аналізуючи показники економічного розвитку України, можна зробити висновок, що економіка країни зараз в занепаді. Високий рівень інфляції, низький обсяг ВВП на душу населення та низька середньомісячна заробітна плата непрямо свідчать про низький рівень добробуту громадян країни, великий обсяг валового зовнішнього боргу та значний дефіцит державного бюджету вказують на залежність української економіки від іноземного середовища (табл. 2). Усі вказані показники вказують на велику кількість проблем в усіх сферах української економіки.

Підвищення конкурентоспроможності економіки України стає можливим за рахунок інноваційного розвитку, який забезпечить перебудову її структури на основі впровадження виробництв п'ятого та шостого технологічних укладів. У основу зовнішньоторговельної політики має бути покладений поступовий

перехід від цінової конкуренції товарів з незначною часткою доданої вартості до нецінової конкуренції, конкуренції якості товарів високого ступеню обробки зі значною часткою доданої вартості. Необхідно також в експорті послуг збільшувати питому вагу тих їх видів, які зумовлені розвитком туризму, фінансів, сучасних інформаційних технологій, розвитком української науки і технологій. Особлива увага при цьому має бути приділена розвитку фінансової системи, посиленню державного валютного контролю і валютного регулювання, а також контролю за утворенням зовнішнього боргу і динамікою його обслуговування. [12, с.38]

За наявності не ефективної державної політики, малий та середній бізнес не мають можливості якісно виконувати свою функцію. Лише за допомогою проведення реформ та зміни існуючої системи можна говорити про підйом національної економіки. Однак, перспективи України, нажаль, не такі позитивні через проблеми, що мають місце у державі. Тобто, зростання негативного впливу безлічі факторів унеможливує розвиток економіки. Незбалансована податкова політика, досить високий рівень корупції, низька технологічна озброєність – це лише декілька з причин, що зумовлюють низький індекс конкурентоспроможності України. Конкурентоспроможність економіки України, попри всі позитивні зрушення, залишається на низькому рівні, що зумовлено погіршенням якісних характеристик розвитку. [13, с.801]

Висновки. У результаті проведення дослідження економічного становища України вдалося встановити, що наразі країна перебуває у складних умовах, через які її економічний розвиток характеризується занепадом, який відзначається погіршенням економічних показників країни, таких як обсяг ВВП, обсяг ВВП на душу населення, рівня інфляції, рівня безробіття та інших, відбивається на позиціях нашої держави у рейтингу глобальної конкурентоспроможності.

Узагальнюючи аналіз глобального рейтингу конкурентоспроможності можна виділити основні проблемні місця України, а саме: корупція, складність податкового законодавства, ускладнений доступ до фінансів, політична нестабільність в країні, регулювання валютного ринку, низька якість охорони здоров'я, недостатня здатність до інновацій, часта зміна уряду, обмежувальне регулювання ринку праці, невідповідна якість інфраструктури та інші.

У зв'язку із даними проблемами першочерговими завданнями для економіки України є: заохочення інноваційного розвитку підприємств та компаній, створення ефективної ринкової системи, структурна гармонізація економіки на усіх рівнях, вдосконалення податкової системи, розвиток ринку праці країни. У результаті дані зміни повинні призвести до підвищення конкурентоспроможності України в глобальному середовищі.

Література:

1. Porter E.M.. The Competitive Advantage of Nations / E.M. Porter // Harvard business review, USA, 1990, pp.73-91.
2. The official site of World Economic Forum. Methodology of research. [Electronic resource] – Access to resources: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/methodology/>

3. Choudhury M. International competitiveness. [Electronic resource] – Access to resources: <https://www.tamu.edu/faculty/choudhury/compete.htm>
4. International competitiveness: Empirical findings from SME service firms./ Coviello, N. E., Ghauri, P. N., & Martin, K. A-M. // *Journal of International Marketing*, 6(2), 1997. – pp. 8-27.
5. Економіка торговельного підприємства: [навч.посібник] А.А. Мазаракі, Л.О. Лігоненко, М.М. Ушакова / за ред. М.М. Ушакової. К.:Хрещатик, – 1999. – 707 с.
6. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу: [монографія] / С.О.Шевельова – Тернопіль: Збруч, 2001. – 408 с.
7. Минько Э.В. Качество и конкурентоспособность. – СПб.; М.; Минск: Питер, 2004. – 268 с.
8. The official site of Organisation for Economic Co-operation and Development. Glossary of statistical terms. [Electronic resource] - Access to resources: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=399>
9. Охота, В. І. Конкурентоспроможність України на світовій економічній арені / І.В.Охота // *Економічний аналіз* : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 19. – № 1. – С. 84-90.
10. The official site of World Economic Forum. Annual reports «The Global Competitiveness Report» from 2004-2017 years. [Electronic resource] - Access to resources: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/>
11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Статистичні дані. [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/debt/>
12. Радзівська С.О. Сучасний стан і шляхи підвищення конкурентоспроможності економіки України / С.О.Радзівська // *Економіка та держава*. 2012. – № 2. – С. 35-38.
13. Стройко Т.В., Мердич О.М. Сучасний рівень конкурентоспроможності України: проблеми та перспективи / В.Т.Стройка, О.М.Мердич // *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2012. – № 8. – ст.798-801.